

طراحی شهری، فضا و جامعه

تألیف

دکتر علی مدنی پور

www.ketab.ir

ترجمه

دکتر بهناز امین زاده

استاد دانشگاه تهران

مهندس راضیه رضاییگی ثانی

شماره انتشار ۳۷۹۳

شماره مسلسل ۱۱۹۱۸

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	: مدنی پور، علی، ۱۳۳۳ - Madani Pour, Ali
عنوان و نام پدیدآور	: طراحی شهری، فضا و جامعه / تألیف علی مدنی پور؛ ترجمه بهناز امین زاده، راضیه رضاییگی ثانی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۳۳۴ ص.: مصور.
فروست	: انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۳۷۹۳.
شابک	: 978-964-03-7037-7
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: عنوان اصلی: Urban Design, Space and Society.
یادداشت	: چاپ سوم.
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: شهرسازی
موضوع	: فضا در معماری
موضوع	: سیاست شهری
شناسه افزوده	: امین زاده، بهناز، ۱۳۳۴ - مترجم
شناسه افزوده	: رضاییگی ثانی، راضیه، ۱۳۶۵ - مترجم
شناسه افزوده	: دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات
رده بندی کنگره	: ۱۶۵/۵۱
رده بندی دیویی	: ۱۲۱۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۵۰۳۵۲۳

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر و توزیع هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ ها، سایت ها، مجله ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

عنوان: طراحی شهری، فضا و جامعه
تألیف: دکتر علی مدنی پور
ترجمه: دکتر بهناز امین زاده - مهندس راضیه رضاییگی ثانی
ویرایش ادبی: سپیده دبیربان
نوبت چاپ: سوم
تاریخ انتشار: ۱۴۰۲
شمارگان: ۱۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مترجمان است»

بها: ۲,۹۰۰,۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

بخش و فروش: تلفکس ۸۳۳۸۷۱۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

مقدمه مترجمان ۵

فصل اول: در مورد طراحی شهری ۱

تحلیل ماهیت طراحی شهری ۲

پاسخ به چالش‌های ناشی از تغییرات شهری ۴

رویکردی اجتماعی - فضایی به طراحی شهری ۸

فصل دوم: شکل‌دهی به محیط شهری ۱۱

تحلیل متنی: «طراحی» و «سازماندهی» ۱۲

تحلیل فنی: طراحان شهری چه کارهایی انجام می‌دهند؟ ۱۶

تحلیل رابطه‌ای: از تقسیم کار رقابتی تا میان‌رشته‌ای بودن ۲۱

تجزیه و تحلیل عملکردی: نقش‌های طراحی شهری ۲۷

تحلیل زمینه‌ای: طراحی شهری به‌عنوان اقدامی چندبعدی و زمینه‌مند ۳۰

تحلیل تشخیصی: طراحی شهری و مشکلات شهری ۳۴

فصل سوم: در جست‌وجوی شهری منظم ۴۱

دوره اول: تشکیل و سازماندهی شهر قرون وسطایی ۴۲

دوره دوم: سازماندهی شهر انقلابی ۴۷

دوره سوم: سازماندهی کلان‌شهر مدرن ۵۵

دوره چهارم: سازماندهی شهرسازی جهانی ۶۷

نتیجه‌گیری ۶۸

فصل چهارم: شهرسازی ارتباط‌دهنده ۶۹

ابزارهای فضایی برای پیوند اجتماعی ۶۹

از خیابان‌ها به جاده‌ها و بازگشت ۷۲

۷۷	خیابان: ستون فقرات تجربه شهری جدید
۸۰	خیابان: ابزاری برای بازآفرینی شهری و برنامه‌ریزی راهبردی
۸۳	خیابان: مکانی برای نمایش و هیجان
۸۶	وسایل ارتباطی دیجیتال و فضای شهری
۸۹	طراحی شهری: اتصال دهنده گسیختگی‌های فضایی
۹۳	پیوستگی محتمل
۹۶	نتیجه‌گیری

فصل پنجم: شهرسازی بازآفرین

۹۹	یک سیاره شهری: رشد بی‌قرار تراکم شهری
۱۰۰	جهانی شدن و تغییر اقتصاد شهری
۱۰۲	شهرها در چرخه‌ها ساخته می‌شوند
۱۰۶	طراحی شهری به‌عنوان بخش جداناپذیر اقتصاد
۱۰۹	بازآفرینی از طریق ایجاد رقابت
۱۱۴	بازآفرینی از طریق تخریب ابداعی
۱۱۵	شکل‌دهی به خوشه‌های بازآفرین
۱۲۲	خوشه‌های علم و فناوری
۱۲۵	محله‌های فرهنگی
۱۳۰	نتیجه‌گیری

فصل ششم: شهرسازی فراگیر

۱۳۷	سازماندهی عملکردی فضای شهری: از تفکیک تا اختلاط کاربری‌ها
۱۴۰	تقسیم کار و گسیختگی اجتماعی
۱۴۲	تقسیم کار فضایی
۱۴۵	کاربری‌های مختلط و یکپارچگی اجتماعی
۱۴۷	سازماندهی اجتماعی فضا: محله به‌عنوان واحد فضای شهری
۱۵۰	زندگی جدا از هم: تفکیک اجتماعی و گتوسازی
۱۵۴	زندگی در کنار یکدیگر: اختلاط اجتماعی و اعیانی‌سازی
۱۵۷	مکان‌های فراگیر

۱۶۱	فرایندهای فراگیر.....
۱۶۴	نتیجه‌گیری.....
۱۶۷	فصل هفتم: شهرسازی اکولوژیکی.....
۱۶۸	ردپای گذشته: قطع ارتباط با دنیای طبیعی و اجتماعی.....
۱۷۰	از فتح تا نگرانی.....
۱۷۳	محدود کردن رد پا.....
۱۷۹	حفاظت از محیط زیست.....
۱۸۴	ساختن شهرهای فشرده، مترکم و با کاربری‌های مختلط.....
۱۸۹	افزایش سطوح و ایجاد پیوند میان فضاهای سبز.....
۱۸۹	نمونه‌های متقدم دگرگونی شهری.....
۱۹۲	فضاهای باز مدرنیستی.....
۱۹۵	بحران محیط زیستی و زیرساخت‌های سبز.....
۲۰۰	آب در شهر.....
۲۰۳	نتیجه‌گیری.....
۲۰۵	فصل هشتم: شهرسازی دموکراتیک.....
۲۰۶	فضای عمومی و حکمروایی شهری.....
۲۱۵	حریم‌ها و مرزها.....
۲۱۷	دسترسی به افراد: حباب‌ها و نقاب‌ها.....
۲۲۱	دسترسی به مکان‌ها: حصارها و دیوارها.....
۲۲۴	دسترسی به پشتیبانی و به رسمیت شناخته شدن: عضویت در گروه.....
۲۲۷	دسترسی به مبادلات: کانال‌های اطلاعاتی و ارتباطی.....
۲۳۱	دسترسی به منابع: قوانین و قراردادها.....
۲۳۲	نتیجه‌گیری.....
۲۳۵	فصل نهم: شهرسازی معناگرا.....
۲۳۵	زیرساخت معنای عمومی.....
۲۴۳	مفهوم آزادی به مثابه حذف محدودیت‌ها.....

۲۴۵ آزادی منفی و فاصله فضایی
۲۴۶ پیامدهای فضای منفی
۲۴۹ یک انگاره ترکیبی از آزادی
۲۵۱ آزادی ترکیبی، فضای سازنده
۲۵۳ طراحی شهری و مفهوم مکان
۲۶۲ نتیجه‌گیری

۲۶۳ فصل دهم: شهرسازی اجتماعی - فضایی: ارتباطها و گسستها
۲۶۳ ساختن شهرها
۲۶۵ جست‌وجوی تاریخی برای دستیابی به نظم اجتماعی- فضایی
۲۶۷ مفاهیم و زمینه‌ها
۲۷۲ ارتباطها و منظومه‌ها
۲۷۴ منظومه‌های ریشه‌دار
۲۷۹ منابع
۲۹۷ نمایه

مقدمه مترجمان

دانش طراحی شهری با تأکیدات، محورها و گرایش‌های متفاوت و درهم‌تنیده‌ای مانند زیبایی‌شناسی، ابعاد اجتماعی و فرهنگی، جنبه‌های ادراکی و ویژگی‌های اکولوژیک، سابقه‌ای طولانی در شکل‌دهی به ارتباط بین محیط و انسان و خلق فضاهای باز برای استفاده از منافع عمومی جامعه داشته است. برای رشته‌ها و حرفه‌های مرتبط با طراحی محیط کالبدی، فضاهای عمومی شهر بعنوان قلمرو عمومی، نه تنها با اشیا، ساختمان‌ها، فرم‌ها و فعالیت‌ها، بلکه با ارزش‌ها، ایده‌ها، قوانین و فرایندهای اجتماعی تعریف می‌شود؛ بنابراین مطالعه و تحلیل فضای شهری نیازمند یک نگرش چندوجهی است. این نوع نگاه وامدار تغییرات محتوایی در دانش و اهمیت یافتن رویکردها و نظریه‌های بین‌رشته‌ای است.

امروزه، پژوهشگران به‌کارگیری از حوزه‌های دانش، پاسخ سوالات پژوهشی خود را در مرز دانش‌های تخصصی طبقه‌بندی شده پیدا می‌کنند. معماری و شهرسازی و به‌طور کلی دانش طراحی محیط کالبدی نیز چنین تغییر محتوایی را تجربه می‌کند، زیرا مرزهای رشته‌ای با زیرشاخه‌های تخصصی خود بخصوص در حوزه علوم انسانی، کم‌کم در حال محو شدن است. با چنین رویکردی است که انزوای طراحی از مفاهیم و شناخت‌های اجتماعی، فرهنگی و بومی و مرادهای روزمره زندگی بخش مهمی از انتقادات معاصر را شکل می‌دهد و در نتیجه مفاهیمی مانند فضا و فضای اجتماعی، و انگاره مکان بیش از پیش در طراحی شهری اهمیت می‌یابند.

حل مسائل مربوط به فضاهای عمومی در شهرها در اغلب نظریه‌های شهرسازی که بر اهمیت محتوا تأکید دارند، در گرو ایجاد ارتباطی مستدل و منطقی بین عوامل شکل‌دهنده آن است. در علوم اجتماعی به‌ویژه جغرافیای شهری مطالعات فراوانی در مباحث مربوط به مفهوم فضا وجود دارد. ایده‌های متفاوتی از جمله مفهوم تولید و بازتولید فضای شهری که در حوزه اقتصاد سیاسی فضا مطرح می‌شود؛ فضای شهری دموکراتیک که آزادی‌خواهی و دموکراسی فزاینده و تجلی آن را از ضروریات حیات مدنی تلقی می‌کند؛ و تأکید بر فضای شهری خلاق و پایدار، عمق جدیدی به مطالعات فضای شهری داده است.

این تلاش‌ها دانش مربوط به فضای شهری را گسترش داده است، ولی در عمل تأثیر چندانی بر اقدامات عملی طراحی نداشته خصوصاً در کشور ما که به‌رغم غنای فرهنگی و کالبدی فضاهای شهری در گذشته نه‌چندان دور، و انواع و کارکردهای متفاوت آن، هم‌اینک این فضاها بیشتر در جهت انفصال و ازهم‌گسیختگی نظم و انسجام اجتماعی عمل می‌کنند؛ نمونه آن تغییر در معنا و مفهوم «میدان» از

کانونی برای انجام فعالیت‌های اجتماعی به یک گره ترافیکی و «راه» از یک فضای ارتباط‌دهنده بین دو مکان به فضای جداکنندهٔ دو بافت است. فضای شهری به‌عنوان عاملی فعال در فرایند شکل‌گیری رویدادها و فعالیت‌هایی که درون آن اتفاق می‌افتد و نیز در ایجاد تمایزات یا وحدت اجتماعی، و جدایی‌گزینی‌ها یا پیوستگی‌های اجتماعی نقش مهمی دارد. تفکیک‌های اجتماعی و اعیانی‌سازی‌ها بازتابی از نمایش یک قدرت منحصربه‌فرد، مصلحت‌اندیشی‌ها و سلايق فردی مدیریتی است و نشان می‌دهد که بین سیاستگذارانی که این‌گونه پروژه‌های شهری را هدایت می‌کنند و واقعیات اجتماعی و شرایط اجتماعی آنهایی که از این فضاها استفاده می‌کنند، فاصلهٔ زیادی وجود دارد.

در این کتاب برای ایجاد پیوندی اصولی بین نظریه و عمل، مفاهیم اجتماعی/اقتصادی و کارکردهای فضای شهری در عرصهٔ پیچیده و درهم‌تنیدهٔ خود بررسی می‌شود. دکتر مدنی‌پور، مؤلف محترم و استاد دانشگاه نیوکاسل انگلستان، در تحقیقات اخیر خود که با هزینهٔ اتحادیهٔ اروپا و با همکاری گروهی از سراسر اروپا انجام گرفته، موضوعاتی چون اقتصاد دانش‌بنیان و یا محرومیت‌های اجتماعی و تأثیرات آن بر شهرسازی را مورد مذاقه قرار داده و در این کتاب بخش‌هایی از این تحقیقات را گزارش کرده است. ایشان با رویکردی انتقادی در مورد ارتباط بین فرایندهای اجتماعی و اقتصادی، و نقش، کارکرد و تأثیر آن بر ساخت شهرها، مفهوم «فضای شهری»، به‌عنوان کلیدواژه‌ای مهم برای ایجاد گفت‌وگو بین مباحث اجتماعی و محیط‌سازانه بهره می‌برد و به بررسی و تحلیل پرسش‌هایی می‌پردازد که موارد زیر از آن جمله‌اند:

چگونه جنبه‌های اجتماعی در تولید فضاهای شهری تأثیر می‌گذارند؟ چگونه فضا از طریق فرایندهای اقتصاد سیاسی تولید و بازتولید می‌شود؟ تأثیرات اجتماعی قطعیت‌نگری و محصول‌گرایی اقدامات شهرسازانه بر محتوا و کارکرد فضای شهری چیست؟ چگونه تکه‌تکه شدن‌های فضایی سبب گسیختگی‌های اجتماعی می‌شود؟ و بالاخره اینکه چگونه طراحی فضا می‌تواند به عاملی در تولید نابرابری‌ها و محرومیت‌های اجتماعی تبدیل شود؟

جایگاه طراحی شهری در کشاکش میان واقعیات اجتماعی و یک طراحی کالبدی خوب از موضوعات اصلی کتاب است که در این مسیر به تحلیل نمونه‌ها و پروژه‌های طراحی فضای شهری پرداخته شده است. مؤلف محترم با رویکردی انتقادی و موشکافانه مباحث کلیدی اقدامات شهرسازانهٔ معاصر در مورد فضاهای شهری را که اتفاقاً در هستهٔ بحث‌های مربوط به طراحی شهری کشور ما نیز هست، بررسی کرده است و با اعتقاد به اینکه پروژه‌های طراحی شهری - که بر ارزش‌های اقتصادی تکیه دارند- اساس ایجاد دغدغه‌های اجتماعی (جدایی‌گزینی‌ها، اعیانی‌سازی، و محرومیت‌های اجتماعی) است، به ابزارهای فضایی طراحی شهری برای پیوندهای اجتماعی و خوشه‌ها و منظمه‌های خلاق اشاره دارد.

تعاملات پیچیده نیروها در محیط شهری (طبیعی و کالبدی، اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، و نهادی) و در معرض دید قرار دادن این کنش‌ها و واکنش‌ها، ساختار فضای شهری را شکل داده، موجب پویایی آن می‌شود. ایده‌های مربوط به فضا، مکان، حیات مدنی، شهر و شهروندان باید به شکلی مستمر بین دیدگاه‌های مادی و مفهومی، استدلالی و تجربه‌ای و در مقیاس‌های کلی و جزئی نوسان کنند و از منابع گوناگون ناشی شوند تا انگیزه برای رویکردی کل‌نگر ایجاد شود. موضوعات مورد بحث این کتاب، برخی به ساختارهای کالبدی و ظاهری، برخی به پایه‌های استدلالی و برخی دیگر به آزمون فرایندها و تجارب می‌پردازد و فراتر از محدوده‌های انحصاری رشته‌ها، یک زمینه مشترک مفهومی و واقعی را در ترکیب مفاهیم اجتماعی، اقتصادی و کالبدی فضای شهری ایجاد می‌کند. دانشی که از طراحی شهری در اینجا معرفی می‌شود، چارچوبی برای تحلیل‌های واقع‌گرایانه، توسعه فضای شهری و طراحی آن فراهم می‌کند.